

Ha túl nagy a választék....

A rendszerváltás és a nyomában eljött kapitalizmus, a fogyasztói társadalommá válás egyik hozadéka a minden téren bővülő és egyre szélesedő kínálat, nincs ez másképp a könyvek világában sem. Egyre többet fordítanak le magyarra, kezd minden elérhetővé válni. A nagy választék következménye azonban a felhígulás is: nem lehet tudni, hogy a színes-szagos borítójú, minden kérdésre választ ígérő könyvözön melyike tartalmaz közhelyes mondatokat, melyik egyenesen butaságokat, és melyik igazi érték.

■ ÁTLÁTHATATLAN KÍNÁLAT – LÉTEZŐ KERESLET?

Megkíséreltük feltérképezni, hogy az elmúlt években mennyit, családdal, gyerekneveléssel, szülőképzéssel foglalkozó irodalmi felhozatal miből is áll tulajdonképpen. Nem titok, hogy az évek körét egyre szűkíteni kellett: először az elmúlt 10 év termését szerettük volna bemutatni, hiszen korábban általában csak egy-egy könyvet ajánlottunk ebben a témában is olvasóink figyelmébe, de a kínálat olyan széleskörű, hogy még az 5 évre való visszatekintés is gyakorlatilag átláthatatlan tömeget jelent, mindamelllett, hogy a szigorúan véve tudományos munkákat a jelen cikkből kihagyjuk; arra koncentrálnunk, ami a laikusok számára is érdekes lehet. További megszorításokat kell azonban tenni, de legalábbis témakörökre osztani a felőlet irodalmat, és itt fontos megjegyezni, hogy az internetes választék sem képezi e munka részét – azzal (a szintén óriási tömeggel) majd egy későbbi cikkben foglalkozunk.

Kicsit távolabbról megközelítve a kérdést azt mondhatjuk, hogy az egyik halmazt a szépirodalminak tekinthető munkák jelentik. Akár önéletrajzi művek, akár fikciók – regénybe ágyazott történetek az anyaságról, apaságról, gyermekvárásról, a nevelés küzdelmeiről. E műfaj némely, számunkra kiemelkedőnek tűnő darabját külön ajánlóknak is bemutattuk-bemutatjuk (ide tartozik például *Tony Parsons: A családban marad* című regénye). Ennek kapcsán hadd hangsúlyozzuk: csakis szubjektív értékítélet, nem pedig etalonnak tekintett irodalmi értékek alapján szelektálunk.

■ NÉPSZERŰ KÖNYVEK

Stephanie Calman Egy rossz anya vallomásai című regénye (Ulpius-ház, 2007.) például olyan darab, amely nemcsak a szépirodalmi művek, hanem szinte bármely kategóriába tartozó könyvek csoportján belül is előkerül: a humorral, öniróniával operáló mű, amely megkísérli a nevelés kínjait nevetésbe fordítva túlélni.

Sajnos ez a kísérlet időnként – különösen az apák számára íródott könyvek esetében – óhatatlanul bagatellizálásba fordul; habár az eredeti cél az, hogy a felelősséggel együtt járó szorongásokat, talán egyenesen idegenkedéseket legyőzzük, hogy meglássuk, a gyereknevelés nem is olyan rémisztő, mint amilyennek első ránézésre tűnhet, a hasonló könyvekből áradó, gyakran viccesből inkább röhejesre fordul egyszerűsítés következménye az, hogy a szülő-lét kérdését éppen eltávolítja tőlünk, s azt sugallja például az apáknak, hogy a gyerek gondozása valami olyasmi, amivel nekik igazából nincsen dolguk, különösen addig, ameddig a gyermek még nagyon kicsi. Azzal persze, hogy

mindebből az sül ki, hogy a baba ellátása, mind fizikai, mind lelki szükségleteinek kielégítése, különösen az első időkben az anya feladata (hiszen mit is tehetne az apa, aki például nem tud szoptatni), óhatatlanul oda érkezőnk, hogy a kígyó a saját farkába harap: nem ritkán pontosan azok a könyvek, amelyek korukkal lépést tartva, sőt, próbálva megelőzni azt szeretnének modernnek lenni, feminista szemléletet tükrözni, a nemek egyenlőségét szem előtt tartva kezdeni valamit azzal, hogy a 21. században már igenis vannak másfajta apai feladatok, sőt, a gyerekek legalább annyira szüksége van apára, mint anyára, egy merész, de tulajdonképp észrevehetetlen kanyarral oda jutnak, hogy maguk válnak leginkább a vonalas gender-megkülönböztetés etalonjává. Kiténő példa erre a *Macsó papák* címet viselő mű (az Árpa Attila, Bochkor Gábor és Gesztesi Károly szülői megpróbáltatásait taglaló könyv, amely az. Az Media Kft. gondozásában jelent meg 2007-ben, s amely egyébként tekinthető egy önálló, jelenleg Magyarországon még szűk, de egyre szélesedő réteget, a bulvárszórakoztatást képviselő darabnak is). Ehhez a vonalhoz persze szorosan hozzá tartozik a jelenlegi magyarországi helyzet: a bulvár olyan mértékben hódít teret, hogy egy-két sokat látott médiaarccal nagyobb nézettséget és/vagy eladátszámot lehet generálni, mint bármivel, ami kulturális értéket képvisel. A kérdés valószínűleg leginkább az, mennyi köze van a valósághoz – az apaság megéléséhez, feladataihoz, a hozzá való viszonyuláshoz – az említett műnek. Az átlagember számára választ ad-e a kérdésekre és kétségekre, milyen íze van a viszkivel dúsított anyatejnek? Sokaknak okoz-e problémát, hogy a 270 ezer forintos függöny illik a babaszobába vagy nem? Gyakran felmerül-e kisgyerekes apákban, hogy milyen remek eszköz a karonülő a csajozáshoz? Sűrűn előfordul-e, hogy a kisbabás apák a jacuzziban ülve, a bébiórzőn keresztül rendelnek italt maguknak az anyáktól? A mű minden bizonnyal szórakoztató lehet tehát, de aki az apaságot akarja tanulni, annak nem a bulvár képviselőit ajánlom. Ugyanehhez a vonalhoz, s ezen belül is az apáknak szóló könyvekhez tartozik egyébként *Szily László Kitalás 1., 2.* című irománya – Konkrét Könyvek, 2007 – (az egyik különbség a kettő között az, hogy Szily maga írta a könyvet, míg a Macsó papák sorait Trunkó Bencének köszönhetjük). Talán kevésbé ezt az irányzatot képviseli Rob Parsons, *A hatvanperces apa* című írása, amely címével ugyan ismét az apaság, mint felületes részvétel a gyerek életében-életérzést sugallhatja, valójában azonban arra buzdít, hogy az apák lehetőleg egyetlen percet se mulasszanak el életük legfontosabb hivatásának, a gyereknevelésnek a gyakorlásából. A Harmat Kiadó gondozásában jelent meg, 2004-ben.

A népszerű irodalom kiadói gyakorlatában gyakran találko-

zunk továbbá olyan figyelemfelhívó megoldásokkal is, amikor egy-egy résztémára – pl. szülés utáni depresszió – hírességek vallomásain keresztül kaphatunk érzékenyítést.

■ SZÉPIRODALOM

Visszakanyarodva a szépirodalomhoz, érdemes elolvasni az egyébként irodalmi Nobel-díjas, a feminizmus élharcosaként számontartott *Doris Lessing*¹ *Az ötödik gyerek* című regényét (Ulpius-ház, 2007.), amely nemcsak a nagycsaládok számára lehet tanulságos, hanem azoknak is, akik fogyatékkal élő vagy magatartászavarral küzdő gyermeket nevelnek. A regényben szereplő fiatal pár nagy családot tervez, s bár nem dúskálnak a pénzben, mégis négy gyermeket vállalnak. Beüt azonban a krach, az ötödik gyermek ugyanis testileg és lelkileg is sérülten jön a világra. Kiszámíthatatlan, agresszív, kitérősei, gyilkos hajlamai kezelhetetlennek és elviselhetetlennek tűnnek. Az addig valamennyire legalább segítőkésznek tűnő rokonság (amelynek azért eddig is terhet jelentett a nagycsalád) kezd elmaradozni, sőt, a szülők házasságán is egyre több rés keletkezik. A folyamatosan mélyülő váltság dacára azonban az anya nem hajlandó intézetbe adni gyermekét, akkor sem, ha ez a család széteséséhez vezet, miközben már másik négy gyermeke is kezd elidegenedni tőle, remény pedig, úgy tűnik, nincsen. Lessing hihetetlen érzékkel és élességgel szólítja meg az érzelmeket: szinte kézzelfoghatóvá válik a család, és különösen az anya drámája, az a kétségbeejtő, szélsőséges kettősség, ami munkál benne: anyaként nem akarja elengedni gyermekét, emberként viszont képtelen együtt élni vele:

„Az egyik napon Harriet egy mérföldet vagy még többet rohant utána, s csak azt látta, hogyan sétál át a zömök, köpcös kis figura a pirosokon, ügyet se vetve a túlközlő autókra s az emberekre, akik sikoltozva figyelmeztették. Harriet félőrülten zokogott, zihált, mialatt kétségbeesetten próbálta elérni a gyereket, mielőtt valami rettenetes történik; de közben azon imádkozott, hogy ó, üssék el, igen, üssék el, könyörgök...”

Ugyanakkor a fentebb idézett mondatok sajnos a regény legjobbjai, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az összes többi nagy eséllyel erőteljes csalódást jelent. Nehéz megmondani, hogy a szerette volna Lessing kifuttatni a történetet, mindenesetre – életéből, politikai szerepvállalásából adódóan – valószínűleg pozitív nőábrázolásra törekedett, de ez a főhős alakjában nem sikerült. Harriet személyében önállótlan, tehetetlenség bontakozik ki, sőt, utóbbinak oly fokú tobzódása és átgondolatlansággal összefonódó konoksága, amely túllép a sajnálatra méltóságon, s sokkal inkább bosszantóvá válik. Akármi volt is az eredeti cél, a nő alakja akkor passzív, amikor legkevésbé sem kéne, s ugyanakkor válik aktívá is – rossz időben és rossz helyen

¹ Lessing 2007-ben kapott irodalmi Nobel-díjat, melyet egyébként Harold Bloom „merő politikai korrektség”-ként aposztrofált, s kétségtelen, hogy a svéd akadémia indoklása szerint a „női tapasztalatot” megörökítő alkotásaiért kapta az elismerést. 1919-ben született brit szülők gyermekeként, s a gyarmatbirodalomhoz tartozó Dél-Rhodésiában nőtt fel. Az igazi világhírt, amely egyben a feminizmus ikonjává tette, az 1962-ben kiadott Arany jegyzetfüzet (*The Golden Notebook*) hozta meg számára. Fontos azonban megjegyezni, hogy ő maga is sokat bírálja a feministákat: véleménye szerint a mozgalom csak a középosztálybeli fehér nők helyzetén könnyített, miközben a féltényűlő feministák megfélemlítették a férfiakat, s egyetlen céljukká azok megalázása vált.

hozott rossz döntések sora. A leírások annyira hiányoznak, hogy bántóan egyszerűvé és sutává teszik a történet jó részét – a fiatalok által anyagi fedezet nélkül megvásárolt, szükségtelenül óriási házat az apa a következő mondatokkal kommentálja: „Gondolom, a minőségi igazolás megvan. Ebben az esetben vállalom a jelzőlog törlesztését.” (természetesen kéretlenül). Aki ekkor még azt hinné, hogy a tündérmesei, s a leírások tömör nyersességétől elütően romantikus fordulat csak annak kelléke, hogy a kezdeti nehézségeken mihamarabb túlessünk, s hogy ezáltal a cél, a CSALÁD szentségének ábrázolásához minél előbb eljussunk, az téved. Sajnos marad a sutaság, s az ebből következő semmitmondás – a gyermekszülésben, a család akarásiában kezdetben nagyon is aktív pár a regény végére sodródó, korán öregedő áldozattá válik, míg az, hogy maga a család – a tág család is, mely életének színtere az óriási ház, ily módon legalább létjogosultságot nyerve – lassan vagy nem is olyan lassan lefoszlik a párról, tovább halmozza a megválaszolatlan kérdések sorát. Nincs igazolva a család semmire valósága – hiszen az anya küzd a beteg gyermekért, s valamelyest küzd önmagukért is, míg a nagyszülők, ha csökkenő intenzitással is, de mind anyagilag, mind „emberi erőforrásként” maradnak támogatók – , de nincs igazolva hasznossága, védelme és összetartósága sem, hiszen Harriet beletörődően engedi mind a négy kiskamasz gyermek elköltözését, de engedi férje eltávolodását is, ahogy engedi azt is, hogy Ben, az ötödik gyermek kamasszá érve bizalomgerjesztőnek cseppet sem nevezhető galerijét nap mint nap felhordja a lakásba. Az anya gyanakszik ugyan, hogy a Híradóban nap mint nap bementett rablások, vandálkodások, sőt, sorra elkövetett nemi erőszak-esetek mögött fia és bandája állhatnak, de eszébe sem jut tenni semmit: mint aki saját tehetetlenségébe fásult bele. Fura regény tehát, leginkább értelhetlensége üthet szöveget a fejbe.

Vámos Miklós Apák könyve című novelláskötete nemcsak szépirodalmi voltánál fogva üdítő színfoltja a szülősséggel kapcsolatos könyveknek, hanem azért is, mert a méltán hiányolt „apás könyvek” sorába illeszkedik. Az apák könyve stílusát tekintve klasszikus családrege (s mint ilyen, természetesen anyák számára ugyanolyan haszonnal és jó érzéssel forgatható), ráadásul történelmi környezetbe helyezkedése folytán (a Rákóczi-szabadságharcra kezdődik) kiemelten izgalmas és érdekes lehet a történelmi érdeklődésűeknek. Alapvetően a történet ki-rekeszteni a politikát – a (Stern, utóbb Csillag) család magánéletéről szólna ugyanis –, de nem teheti ezt meg, hiszen a külvilág történései, a történelmi-politikai események rendre beszívárognak a család hétköznapjaiba, ahogy a korszak (zsidótörvények, Rajk-per) eseményei tették ezt minden család esetében. A család belső kötődése, s ugyanakkor a politika üzeneteinek kényszere folytán történő elválások, fájdalmas elszakadások kettősségének kontrasztja a regény egyik mozgatórugója. Háromszáz év retentív nagy idő: a családdal történt eseményeket rögzítik az apák könyvében. Éppen a hatalmas felölelt időszak miatt a regény külön érdekességét és finomságát hordozzák az adott korhoz, korokhoz igazodó nyelvi-stiliztikai megoldásai, archaizmusa.

Vámos Anya csak egy van című regénye látszólag párja az

apák könyvének, valójában azonban egyáltalán nem: a modern (kicsit talán posztmodern jegyeket hordozó) írás egészen más takar, habár gyökere közös: a család, a belső kötődések elengedhetetlen szükségessége, s egyben elviselhetetlensége, két pólus, az anya, illetve a fiú monológjain keresztül. A regénynek persze több szereplője van (Ladó, a fiú felesége, Zsuzsa, szerelme, Vera, húga, a tehetetlen és együgyű Sárka, az anya emlékezetében megjelenő férfiak, pszichiáttere), ők azonban a hagyma külső héjai, távoliak, a lényeg a rajtuk keresztül megélt érzelmek és vívódások, fentek és lentek bemutatása.

■ ISMERETTERJESZTÉS

A második, s valószínűleg egyben a legnagyobb kategóriát az ismeretterjesztő könyvek kínálata jelenti. Ezek többségükben olyan munkák, amelyek nem kívánnak tudományos igénnyel élni, közérthetően fogalmaznak, s a gyerekvárás- és gyereknevelés (mi az utóbbiakra koncentráltunk) mindennapi problémáival foglalkoznak. Ezekben belül is két kategóriát lehet megkülönböztetni: az egyik, amely egy-egy kérdéskörre koncentrált, akár témaválasztásában (táplálkozás, gyermekkori allergia stb.), akár az általa felölelt időszak tekintetében (készülődés a gyermekvállalásra, a várandósság időszaka, a kisgyerek gondozása a csecsemőkortól egyéves korig stb.), a másik, amelyik általánosságban kezeli a gyereknevelés kérdését, s igyekszik a legtöbb felmerülő kérdésre választ adni. Ezeket a könyveket leginkább talán onnan érdemes megközelíteni, hogy mit várunk tőlük. Szeretnénk, ha praktikus és jól használható tanácsokat nyújtanának a gyereknevelés mindennapjaiban, elsősorban nyilván a problémás helyzetekben, s ennek a kívánalomnak az esetek döntő többségében meg is felelnek: felépítésük sémája is nagyjából azonos, melynek sarokkövei a nehéz pillanatokot ígérő helyzetek (altatás, fürdetés, viselkedés). A könyvek tartalmát illetően is rengeteg a közös jegy, mind a gyakorlati, mind az elméleti ismeretek és tanácsok tekintetében. A gyakorlati témák közül – s általában a könyvek elején – található a gondozási ismeretek és az ezzel kapcsolatos tippek, javaslatok (fürdetés, táplálás, altatás), illetve a szabadidő eltöltése is gyakorlatilag minden könyvben helyet kap valamilyen formában (játékok, játszótérre szoktatás, kortárs kapcsolatok kialakítása, esti mese). Az elméleti témák leginkább a nevelés kérdése köré csoportosulnak: rendszerhez szoktatás, szobatisztaság, a hiszti felismerése és kezelése, a dicséret-motiváció-büntetés kérdései stb.

A fentebbieket tekinthetjük egyfajta alapváznak, amelyre a különböző könyvek más és más módokon fűzik fel mondandójukat. Természetesen a megközelítés is változik-változhat annak függvényében, ki a könyv szerzője: szakmabeli (védőnő, gyermekorvos stb.) esetén a leírások elméletibbek és általánosítóbak, míg a tollat ragadó édesanyák (pl. *Radnai Orsolya Anyának lenni, szerintem...* című könyvében, Révai Digitális Kiadó) saját tapasztalataikat mesélik el okulásul.

Részben a szerző személyétől, részben a témaválasztástól függ, hogy az alapokhoz képest merre és milyen mélységig tesz kitérőket az adott könyv. Dr. Richard C. Woolfson például – gyermekpszichológus – elég alapos kitérőt tesz a pszichológia irányába *Szülők kézikönyve* (Alexandra Kiadó, 2004) című írásá-

ban; foglalkozik a személyiség típusokkal, a gyerekre irányuló külső, illetve szülői hatásokkal. Külön erénye a sok eredeti ötlet, amit felvet, különösen a gyerekek motiválásáról szóló fejezetben (pl. csillagtábla, amelyre a gyerek jó viselkedése esetén csillagokat ragaszthatunk, viselkedési szerződés a nagyobb gyerek és a szülő(k) között stb.).

Amennyiben a könyv általános ismeretterjesztő, nem pedig egy-egy témára vagy gyerekkor-periódusra koncentrált, gyakori a bölcsődébe, óvodába illetve iskolába szoktatás kérdésköre is.

A speciális témákat körüljáró könyvek – például a Borbély Sjoukje-Jászberényi Márta-Kedl Márta tollából született *Szülők könyve – Értelmileg sérült kisgyermek neveléséhez* (Medicina Könyvkiadó Rt., 2000.) – is nagyjából hasonló alapokkal rendelkezik, mint a fentebb említett művek, nyilvánvalóan a téma által megkívánt plusz ismeretekkel kiegészítve. Az értelmileg sérült kisgyerekek nevelésében segítséget nyújtó könyv például rengeteg információt tartalmaz a választható intézményekről, a gyógypedagógusról, a közösségi elfogadás/előítéletek kérdéseiről, és külön fejezetet szentel annak is, hogyan hat a sérült kisgyermek nevelése a családra, közvetlen környezetére. Érthető módon nagy szerepet szán a kommunikációnak: több fejezetben át foglalkozik vele, hogyan lehet hatékonyan kommunikálni az értelmileg sérült gyermekkel, s fokozatosan egyre jobbra tenni azt.

A módszerek tekintetében sincsenek általában nagy különbségek. Lehet persze kirívó példákat találni (sajnos rosszakat is, nemcsak jókat), de ha megnézünk pár tipikus problémát (pl. a hiszti kezelését), nagyjából hasonló javasolt gyakorlatokkal fogunk találkozni.

Maradva a hisztinél, a tipikus módszerek a figyelemelterelés, illetve a közöny köré csoportosulnak, és e két megoldási típuson belül váltakoznak.

A szobatisztaságra szoktatásnál, bár a kérdés megközelítésében vannak különbségek (néhány könyv inkább a szülő szempontjait emeli ki – például, hogy olyan időpontot válasszunk a „gyakorlásra”, amikor sok időt tudunk a gyermekre áldozni, hogy ne foglalkozzunk a nagymamák rosszalló tekintetével (lásd: „te már egyéves korodban szobatiszta voltál”) stb. –, míg némelyik a gyerek szemszögéből vizsgálja a kérdést (mit okoz számára a túl korai elvárás, mi válthat ki belőle idegenkedést stb.) –, de abban nagyjából egyetértés van a szerzők között, hogy az egyik legfontosabb, hogy ne állítsuk a gyereket túl korai, illetve túlzott elvárások elé, valamint, hogy ne essünk pánikba, amennyiben nem szobatiszta a szakkönyvek átlagadatainak megfelelő két és fél éves korára. Azt is mindegyik könyv kiemeli, hogy nagyon fontos a szülők oldottsága a kérdésben, hiszen, amennyiben a gyerek látja a szülő görcsét, feszültségét, az óhatatlanul rá is átragad. Szintén közös vonás, hogy a könyvek többsége figyelmeztet: a nappali szobatisztaság elérésekor ne várjuk azonnal az éjszakai balesetek megszűnését is, hiszen utóbbihoz több időre van szükség.

A kortárs kapcsolatoknál is nagyjából hasonló mozzanatokról, módszerekről és tudnivalókról írnak a szerzők, a különbség inkább abban áll (e témánál is), hogy mennyire részletesen tér-

A kép a Szülők Házában készült. (www.szulokhaza.hu)

nek ki egy-egy kérdésre. Némely könyv (különösen a saját tapasztalatokon alapuló) elmeséli írója saját módszerét, némelyik – akár több lehetséges választást is ajánlva – a pszichológiai, fejlődéslélektani háttér magyarázatával támasztja alá a módszerek helyességét (általában ekkor is hozzátéve, hogy ettől az még természetesen nem működik *minden* kisgyermek esetében). A kérdés megközelítésének irányában természetesen nagyobb különbségek is adódnak a könyvek között. Van, aki a szintér felől közelít (pl. Radnai Orsolya, aki az óvodának, az iskolának, illetve a játszótérnek szentel külön fejezetet), és van, aki a gyerek kora felől (pl. a már szintén említett Dr. Richard C. Woolfson), tömören, de világosan leírva, mi a különbség az egy-, két-, hároméves gyerekek között, egészen a kiskamasz korig. Pszichológus mivoltánál fogva érthető ez a megközelítés, ahogyan a további témamegjelölések is: játékfajták (magányos, asszociatív, szemlélődő stb.), viselkedés a kortársak között (népszerűség, együttműködés, rivalizálás stb.).

Szintén sarkallatos pont a jutalmazás-büntetés kérdése. Néhány könyvben ez – bár szerepet kap – sajnálatosan kifejtetlen. Radnai Orsolyánál például (ugyanúgy, ahogyan a hazugság-fülfentés témakörénél) egyszerűen csak a jelenséget magát látjuk leírva: a gyerekek gyakran fülfentenek, ki többet, ki kevesebbet, van, amelyiküket könnyű a helyes útra terelni, ám vannak, akik makacsul kitartanak a fülfentés mellett minden ellenkező győzködés dacára. Az is kiderül, hogy Radnai csakis azért bünteti gyermekeit – és ezt az elvet, nagyon dicséretesen, velük is meg-

osztja –, ha nem őszinték, nem pedig az elkövetett tettetért magáért. A büntetés fajtái azonban nem derülnek ki.

A jutalmazás, motiváció ugyanilyen gyéren kifejtett: nem is lehet másfél oldalban elintézni ezt a témát. Az, hogy a jutalom ugyanúgy lehet tárgyiasult apróság (gyümölcs, rágó stb.), mint egy-egy jó szó, rendben van, és hasznos tipp lehet, de nagyon kevés: a (leendő) szülőnek tudnia kell, milyen helyzetekben érdemes, sőt fontos jutalmazni és hogyan, és mik azok a helyzetek, amikor valamilyen szankciónak kellene következnie. A játékok kifejtésénél is hasonló a helyzet: e fejezetnél én játékfajtákat várnék, példákat és javaslatokat arra, mit érdemes (adott kornak megfelelően) a gyerekekkel kettesben játszani, mi az, amit ajánlhatunk neki, ha valamennyi időt egyedül kell eltöltenie (mert például valami dolgunk van otthon), mik azok a házimunkák, amikbe játékosan be lehet vonni a gyereket is és hogyan, ahhoz, hogy ő is élvezze, és nekünk se kelljen addig arról gondoskodni, hogy más módon legyen lekötve a figyelme, és mik azok a játékok, amiket társaságban, pl. születésnap zsúr vagy egy-egy hétvégi közös program alkalmával érdemes játszani. Jó volna ezeket a játékokat valamiféle tematikus csoportosításban is látni: pl. logikát fejlesztő játékok, az energia levezetésére szolgáló játékok stb., azzal megtűzdelve persze, hogy melyiket melyik korcsoportnak ajánlják. Ez a problémakör egyébként rámutat egy általánosabbra is: a könyvek kínálatában óriási spektrumot fednek le a szigorúan véve gyakorlati, meglehetősen lebutított, ugyan ismeretterjesztőnek nevezhető, de valójában a hétköznapiáshoz is kevés, kifejtetlen tanácsadó könyvek tömkele-

gei. A másik oldalon a szigorúan vett szakirodalom sorakozik föl: a gyermek és a szülőség tudományos, lélektani megközelítése, míg a két széles spektrum közötti mezsgye elképesztően szűk: alig találni olyan irodalmat, amely közérthetően fogalmaz ugyan, de mégis az olvasónak olyan érzése, hogy hülyének nézik, s amely nemcsak kész válaszokat és tippeket próbál adni, de mögé is néz a dolgoknak: nem elég tudnunk tíz lehetséges módszert a hiszti kezelésére, de fontos tudnunk, miért hisztizik a gyermek, nem elég tisztában lenni vele, hogy a gyerek testi fenytése jó ideje törvényileg is tiltott, de tisztában kell lenni ennek miértjével és lehetséges következményeivel. Csak abban lehetünk igazán fölkészültek, aminek a hátterét ismerjük: fontos tudni a meghúzó ok-okozati összefüggéseket, tisztában lenni a gyermeki lét pszichológiájával csak úgy, ahogy a szülőségével is, ahhoz, hogy az ajánlott jó gyakorlatokat igazán követni tudjuk. A gyermek nem porszívó, amelyhez megelégedhetünk egy használati utasítással – ismerni és érteni szeretnénk őt, önmagunkat és a családjunk működését.

A már említett Dr. Richard C. Woolfson Szülők kézikönyve című írása például elég jól etalálta e szűk mezsgyét: a gyermekek fejlődéslélektanából éppen annyit adagol, amennyi még a laikus számára is emészthető, de megad annyi információt, amennyi feltétlenül fontos, anélkül, hogy „használati utasítással” degradálná a könyvet.

Ő ezért a jutalmazás és fegyelmezés témájának is jóval több energiát, időt és lapszámot szentel, amelyen belül a jutalmazás és büntetés egy önálló fejezet, ráadásul, mint minden témát, ezt is korcsoportokra bontva tárgyalja. A fegyelmezési stílusokat három csoportra bontja: a szülő által vezérelt (ahol a szülő autoriter módon lefekteti a szabályokat, azokat következetesen, alkudozásmentesen betartva és betartatva), a gyerek által vezérelt (ahol a gyerek szabja meg viselkedésének szabályait, és tapasztalataiból tanul), valamint a szülő-gyermek által vezérelt (ahol a szabályokat a szülő elmagyarázza a gyermeknek, sőt, amikor a gyerek már kicsit nagyobb, egyeztetni is tudják őket, kompromisszumokat köthetnek egymással).

Nagyon jó tanács, hogy a szabály elmagyarázásakor érdemes visszakérdezni: megkérni a gyermeket, hogy most ő magyarázza el azt nekünk, amivel ellenőrizhetővé válik, megértette-e, miről van szó. Fő célként Woolfson azt jelöli meg, hogy a felállított szabályok „belsővé legyenek”, a gyerek magáévá tudja tenni azokat, s ily módon minél előbb önfegyelmre tegyen szert. Hangsúlyozza, hogy ez csak akkor érhető el, ha a gyerek teljes mértékben megérti a szabályokat. A kutatások egyébként azt mutatják, hogy a fegyelmezés a harmadik, tehát a szülő-gyermek által vezérelt módon válik a leghasznosabbá, mivel ekkor a gyerek már korán ösztönzést kap a szabályok megértésére, s ily módon a szabályok követésére is, mivel pedig ő maga is befolyással bír rájuk, jóval motiváltabbá is válik.

Woolfson rengeteg pozitív fegyelmezési módszert is bemutat, például óva inti a szülőt a „ne-szabályoktól”: ha a szabályok mind negatívak és nemmel kezdődnek, csak azt mutatják meg, mit nem szabad csinálni. Minél több szabály kialakításába vonjuk bele a gyermeket, kérjük ki a véleményét, annál nagyobb eséllyel lesz részese a folyamatnak, és követi a rendszert szívesen. Nagyon fontos, hívja fel rá a figyelmet Woolfson, hogy minden nap

pozitív kicsengéssel záruljon: bármilyen negatív volt összességében a nap, mindig találjunk alkalmat a dicséretre.

A testi fenytés ellen szintén rengeteg fontos és jó érvet hoz föl, elsőként szögezve le, hogy a pozitív fegyelmezés feltételezi, hogy nem ütjük meg a gyermeket. Testi erőszak révén bárki képes szabálykövetésre, fegyelmre kényszeríteni a gyereket, ez azonban nem nevelés, hanem zsarnokoskodás. Nagyon fontos, hogy egyetlen tudományos kutatás sincs, ami alátámasztaná, hogy egy olyan gyermek, akit vernek, jobban viselkedne egy olyanánál, akit nem bántalmaznak. Ellenkező bizonyítékoknak azonban egész sora áll rendelkezésre: azokat a gyerekeket, akiket négyéves korukban vernek, hétéves korukban ugyanolyan gyakorisággal vernek, ami világosan mutatja, mennyire nem hatékony ez a módszer. Nem beszélve arról, hogy ez a fegyelmezési mód azt közvetíti a gyerek felé, hogy az erőszak hatékony.

Legyen szó bármely fegyelmezési stratégiáról, ezek legfontosabb célja megtanítani a gyereket arra, hogy felelősséget vállaljon a tetteiért. Ennek érdekében az egyik legfontosabb és leghatékonyabb, amit tehetünk, hogy minden cselekvésére (legyen annak pozitív vagy negatív következménye) a lehető leghamarabb reagálunk. Ily módon gyorsan megtanulja, hogy tetteinek következményei vannak, meglátva a kettő közötti összefüggést, amely késlekedés esetén nem világos számára. Itt is elengedhetetlenül fontos azonban a magyarázat: a gyerekek értenie kell a reakciók mögött meghúzó okokat ahhoz, hogy felelősséget tudjon vállalni tetteiért. Ugyanilyen fontos, hogy a reakciók ne legyenek eltúlzottak: a büntetésnek arányban kell állnia a tett mértékével annak érdekében, hogy a gyermek változtasson viselkedésén. Mindig adjunk módot arra, hogy a gyermek jóvátehesse hibáját: például, hogy bocsánatot kérhessen társától, akit eltörte a játékát, vagy nem megfelelően viselkedett vele.

Általánosságban a legtöbb – olvasásra és megfontolásra méltó – nevelési témával foglalkozó könyv konfliktuskezelési módszereiről elmondható, hogy e kategórián belül főképpen a jutalmazás-büntetés, illetve a rendszerhez szoktatás témáira helyezi a hangsúlyt. Gyakorlatilag mindegyik kiemeli, hogy a legfontosabb mindig a pozitív megerősítés legyen, a szintén elengedhetetlen következetesség mellett (erre még azok a könyvek is kitérnek, amelyek nagyon kevés teret szentelnek egy-egy problémának).

A testvéri viszályok, mint a családon belüli konfliktusok tipikus forrásai, szintén a szakirodalom legtöbbször eldökörülnek. E témára is igaz, hogy a legjobb az az írás, amelyek a rivalizálás pszichológiai hátterét is valamelyest megvilágítják – itt sem elég önmagában a jelenség, és pár lehetséges megoldási mód felvázolása. Woolfson kiemeli, hogy a testvérek közti konfliktusok – kutatások által igazolt módon –, illetve ezek mértéke erőteljesen függ a testvérek közti korkülönbségtől (nyilvánvalóan azért, mert minél közelebb állnak egymáshoz korban a gyerekek, annál nagyobb a motivációjuk a versengésre). Ugyanakkor, 18 hónapos korkülönbség alatt a versengés jellemzően nem túl intenzív, a legerőteljesebbé 2-4 év közti korkülönbség esetén válik, és 4 év feletti különbség esetén ismét csökken.

Woolfson itt is kiemeli a gyerekek (bizonyos szintű) önálló

sága biztosításának igényét: kisebb vitáknál érdemes hagyni, hogy a testvérek megpróbálják ezeket egymás között elrendezni. Ugyanakkor, ha a konfliktus olyan szintet ér el, hogy mégis belelépünk, igyekezzünk segíteni őket a megoldásban: hallgassuk meg mindkettejük saját változatát a problémáról, majd foglalkozunk össze azt, és kérjük meg őket, hogy javasoljanak megoldási módot, mindemellett természetesen, ha szükséges, mi is tegyünk meg sajátjainkat. A gyerekek részéről mutatkozó együttműködési készséget mindenképp jutalmazzuk pozitív megerősítéssel. Ama szabálynak azonban, hogy egymást megütni bármilyen vita során szigorúan tilos, nagyon egyértelműnek, következetesnek és világosnak kell lennie.

Minden bizonnyal egyébként pórul járni is ezekkel, az általános ismeretterjesztő könyvekkel a legegyszerűbb. Egy irodalmi tekintetű művet az ember levesz a polcra, és vagy csalódik, vagy nem – mindenestre a legrosszabb kimenetel a rossz szájíz lehet. Az ismeretterjesztő könyvektől azonban joggal várhatjuk (várhatnánk) el, hogy olyan információkat tartalmazzanak, amelyek megállják a helyüket, és olyan tanácsokkal lássanak el minket, amelyeket egyfelől kamatoztatni tudunk mindennapjaink során, másfelől, ha már nem javítanak a helyzeten, legalább nem is rontanak rajta.

Az általunk szemlézett könyveknek sajnos nem mindegyikéről mondható el ez. *Vicki Lansky: Szülők lettünk! A gyereknevelés fortélyai* című írása (Duna Könyvkiadó, 2007.) például első ránézésre nagyon hívogató. Borítója izléselesen színes, stíluszerűen kedves kisbabaarc mosolyog ránk, tartalma pedig mindenre kiterjedő a gyerek táplálásától, gondozásától kezdve a számára biztonságos környezet megteremtésének minkéntjén át a társas kapcsolatok kialakításáig, a jó szokásokhoz való hozzászoktatásig egy sor praktikusnak tűnő, részletekbe menő tanáccsal. Figyelemreméltó, hogy külön fejezetben foglalkozik a családi hagyományok ápolásának kérdésével, azzal, hogyan ismertethetjük és szeretethetjük meg ezeket a gyermekkel, s ennek kapcsán a családfelelősség kérdésével is. Ezen felül szintén külön fejezetet szentel a gyerek önbecsülésének kifejlesztésére, ennek hatékony módjaira is. Már épp elégedetten csuknám össze a könyvet, amikor elkérkezem a hiszti kezelésének fejezetéhez, ahol döbbenetesen olvasom a következőket: először is, az író humorosnak, egyfajta játékos feloldásnak találja azt a módszert, amelyet bátran ajánl a hisztiről való figyelemelterelésnek: szerinte ilyenkor öntsünk vizet a kezelhetetlen kisördög fejére, ha pedig ez nem válik be, akkor rázzuk meg a csemetét, és így módon, közös kacagásban feloldódva „rázzuk ki a rosszszagot” a gyerekből. (Valószínűleg e lapok hasábjain nem kell ecsetelni sem a vízzel leöntés negatívumait, sem azt, hogy talán az egyik legalapvetőbb, amit minden szülővel tudatni igyekezzenek a szakemberek, hogy a kisgyereket semmilyen körülmények között ne rázogassuk, se dühből, se játékból.) Ha azonban az író által fentebb említett két „jótanács” nem volna elég, nemsokára a következő sorokat olvashatjuk, továbbra is maradván a hiszti kezelésére szolgáló remek módszereknél: „(...) finoman a gyerek arcába fújunk, egy kis adag hideg vizet loccsantunk az arcába, vagy hidegvizes ruhát terítünk rá. Ne essünk kétségbe, ha addig

megy a dolog, hogy cianotikus lesz a gyerek.” Ennél a pontnál elképedésem nem fokozható tovább. Kíváncsiságom gyakran vezérel az internet különböző, gyermekneveléssel foglalkozó fórumaira, topikjaira, ahol (szerencsére, hiszen a közösségépítés nagyon hasznos, s mindenki számára egyre könnyebben és kényelmesebben elérhető szinterei ezek) édesanyák sokasága látja el egymást mindenféle probléma esetén különböző jótanácsokkal. Többnyire valóban jótanácsokkal, néhány esetben azonban előfordul, hogy hasonló tippeket javasolnak egymásnak arra az esetre, ha a gyermek hisztije nem szűnne, ha semmiképp nem akar aludni éjszaka, ha annyira rossz a kedve, hogy kezelhetetlennek tűnik tőle stb. Az internet hasábjain, laikusok által javasolt jó megoldásként sem szívesen olvas az ember ilyesmit, de egy ismeretterjesztő könyvben, melynek, ha nyelvezetében nem is, de tartalmában mindenképpen tudományos igényességgel kellene bírnia, egyenesen kétségbeesztőek az ilyen és ehhez hasonló sorok, melyek tulajdonképpen nyílt felhívást jelentenek az abúzusra.

A már említett Dr. Richard C. Woolfson Szülők kézikönyve című írása egyébként kifejezetten a neveléssel foglalkozik. Természetesen szintén kitér a hisztéria kezelésének kérdésére, szerencsére valóban praktikus jótanácsokat ad erre (figyelemelterelés, közös játék stb.). Részletesen foglalkozik a kortárs barátságokkal (külön megnyugtató a szülőket, hogy ne essen kétségbe, ha a gyermeknek képzelte barátja van), rengeteg játékfajta ír le, amelyet a kisgyerekek élvezhetnek, és én különösen praktikus részének tartottam a gyermekfelügyelet kérdését, amelyet alaposan körüljár, részletezve, mire kell odafigyelni akár akkor, ha napközibe adjuk gyermekünket, akár akkor, ha bébiszittert hívunk hozzá.

Gail Reichlin és Caroline Winkler Túlélőkalauz szülőknek című könyve, amely a Kulinária Kiadó gondozásában jelent meg 2006-ban, Stahl Judit neve miatt valószínűleg a népszerűségi listák élén jár. Valóban hasznosnak tűnik: könnyed és humoros, de anélkül, hogy ez felszínességbe vagy silányságba torkollna, felépítése kifejezetten praktikus, mivel kérdés-válasz formájában foglalkozik a nevelési alapkérdésekkel, s minden témakör végén egy-egy csokor tömören megfogalmazott jótanács szerepel. Külön szimpatikus, hogy rögtön az első témakör a nevelési alapkérdések. Számomra szintén nagyon pozitív, hogy fontosnak érzi a gyerek egyéniségéhez alkalmazkodó nevelést. Már célzottan keresem a hisztivel foglalkozó fejezetet: szerencsére se leöntés, se rázogatózás.

Elisabeth Plattner A nevelés mindennapi művészete című könyve (Dr. Szőke Henrik, 2005.) is a pozitív könyvek vonalába illeszkedik: stílusa nem olyan könnyed, mint a Reichlin-Winkler könyvé, de felkészült, logikus és praktikus, mely interjúszerű eseteleírásokon keresztül válaszolja meg a nevelés problematikusnak bizonyuló kérdéseit.

Margot Sunderland Okosan nevelni tudni kell című könyve (Mérték Kiadó, 2008.) is az általános ismeretterjesztők közé tartozik, habár tartalma sokkal szűkebb, mint a fentebbieké,

ugyanakkor ennek köszönhetően jóval alaposabb is: a különböző érzelmekkel (szeretet, félelem, agresszió stb.) való megbirkózásra, annak mikéntjeire, a gyermek érzelmi és szociális jóllétének kialakítására helyezi a hangsúlyt. Külön felhívja a figyelmet arra, hogy (Dr. Spock hajdani jótanácsaival ellentétben) az, ha a gyermeket hagyjuk sírni, mára kutatások által igazolt módon súlyosan káros következményekkel járhat, például olyan agyi elváltozásokat okozhat, amelyek később hajlamosító tényezők lehetnek az alkohol- és drogfüggés, valamint különböző neurotikus és érzelmi zavarok tekintetében. Sunderland meggyőződése továbbá, hogy amennyiben a szülő feltétlen engedelmességet követel a gyerektől, ha (akár csak szóban) erőszakos és követelőző vele, az később dacos és lázadó viselkedést vált ki a gyermekből. Ugyanakkor kiemeli azt is, hogy szavakra sokszor nincs is szükség: a gyermek figyelmének kiváltásához legtöbbször elegendő az ölelés is – sőt, véleménye szerint az ölelés akkor is hasznos, ha a szavak nem képesek lecsillapítani a gyermeket. (Sunderland egyébként is nagy hangsúlyt fektet az érintés fontosságára).

A nagy gyermek-kalauz (Goebel-Glückler, Futura, 2004.) magát egészen újszerűnek valló, homeopátiás gyerekevelési- és gondozási kézikönyv, amely a csecsemőkortól egészen a gyermek tízéves koráig szolgál praktikus tanácsokkal.

Dr. Julian Orenstein tollából egy egész sorozat áll rendelkezésre, de ezek már a másik vonalhoz, a tematikus ismeretterjesztőkhöz tartoznak. Orenstein sorozatának egyik darabja a *365 ötlet kezdő szülőknek – a baba első éve* (Alexandra Kiadó, 2006), amely a tárgyalt első évben igazán alaposan kitér mindenre az altatástól az etetésen át odáig, hogy melyek azok az aggodalmak, amelyekkel már orvoshoz kell fordulni. A sorozat másik darabja egyébként a jóval korábbi (1999-ben szintén az Alexandra által kiadott) könyv, a *365 ötlet, miként nyugtassuk meg síró gyermekünket* című. Orenstein kimerítően taglalja (365 lehetséges tippet át), mi okozhatja a kisbaba diszkomfortérzetét, és mit lehet tenni ezek ellen.

A tematikus könyvekből egyébként, ha lehet, még nagyobb a választék, mint az általános ismeretterjesztőkből. Olvashatunk bőven a bilire szoktatásról (pl.: *Dr. Gabriele Haug-Schnabel: A bili tudománya, avagy szobatisztaság felsőfokon*, Szépnapp Könyvek, 2005.; *Jane Gilbert: A bilire szoktatás*, Alexandra Kiadó, 2004), még bővebben a csecsemők gondozásáról (pl.: *June Thompson: A kisgyermek gondozása*, Hajja és Fiai Könyvkiadó, 2004.; *Tracy-Blau Hogg, Tracy-Blau Melinda: A suttogó titkai I. – a csecsemő gondozása és nevelése*, Európa Kiadó, 2007.). Ezeken belül mindenképp jelentős túlsúlyban vannak a csecsemőkkel foglalkozó könyvek; a születéstől az egyéves korig tartó időszakról foglalkozó írásokkal tényleg Dunát lehet rekeszteni. Az e korszakkal foglalkozó könyvek közös és legjellemzőbb vonása, hogy egyaránt foglalkoznak gondozási (táplálás, fürdetés, alváshoz szoktatás) és nevelési (játék, rendszerhez szoktatás) kérdésekkel. A fentebb említett *A suttogó titkai* című könyvet azért érdemes kiemelni, mert ritkaságot képvisel tekintetben, hogy részletesen kitér a gyermekágyi depresszióval való megbirkózásra, az iker-és koraszülés, valamint az örökbefogadás kérdésére is. Folytatása is létezik: *A suttogó titkai II. – a kisgyermek ne-*

velése (Európa Kiadó, 2007.) a gyerek korai éveivel (egy- és két-éves kor) foglalkozik, ezen belül szintén kimerítő alaposággal kitérve minden részletre a bilire szoktatástól a hiszti kezelésén át a fejlődési kérdésekig. Ezen belül külön taglalja a gyermeknyelv lefordítását és a beszédfejlesztést. Tracy Hogg, az egyik szerző egyébként ápolónő és tanácsadó, több mint 20 éve foglalkozik kisgyermekkel, Suttogónak (aki képes megérteni és megnyugtatni a síró csecsemőt) hálás ügyfelei nevezték el.

A csodálatos újszülött, amely Marshall H. Klaus és Phyllis H. Klaus tollából született, és a Jaffa Kiadó gondozásában jelent meg 2006-ban, szintén a csecsemőkorról foglalkozó könyvek sorába illeszkedik. A szerzőpáros egyébként orvos, illetve pszichoterapeuta, s üdítő változatosságként az újszülött képességeivel foglalkoznak könyvükben, részletesen taglalva a baba születés előtti cselekvéseit is (lélegző- és fogómozgás, mosolygás, grimaszolás stb.). E könyv is kitér az örökbefogadásra, sőt, az örökbefogadott gyermek szoptatására, és külön érdekessége a száznál is több ritka fénykép, amelyet tartalmaz.

Szintén tematikus, és azon belül is óriási tömeget felölelő a kamaszokkal foglalkozó könyvek sora. Érdemes kiemelni ezek közül Gary Chapman: *Kamaszokra hangolva – a tinédzserek öt szeretetnyelve* című könyvét, amely a Harmat Kiadó gondozásában jelent meg 2003-ban, s amely a szeretet módszerével próbálja végigkalauzolni a nem ritkán kétségbeesett szülőket gyermekük kamaszodásának rögös útján.

Összefoglalásként elmondható tehát, hogy bár ahány könyv, annyi féle, azért a megközelítések alapjait tekintve mégis ugyanazon sémára épülnek föl. A tartalomjegyzék átnézésével azonnal képet kaphatunk róla, mennyire részletes az adott könyv, illetve mennyire tér ki arra a kérdésre (vagy kérdésekre), amelyre/amelyekre választ szeretnénk. A témaspecifikus irodalomból is oly nagy a választék, hogy bátran érdemes keresgélni, valószínűleg minden felmerülő kérdésre választ lehet találni. Hiány mutatkozik a könyvpiacra, ahogy erre már utaltam korábban, az apák számára írott könyvek, etekintetben, úgy tűnik, mégsem vagyunk még egészen egyenrangúak.

Nem találkozunk a gyerekek vagy kamaszok tollából a szülőknek vagy kortársaknak szóló visszajelzésekkel, tapasztalatokkal, pedig ez sem csak tudományos munkákban volna hasznos és érdekes.

Nagyon kevés könyvben esik szó a szülői felkészülés, felkészítés lehetséges módjairól, a nem szabályos, hagyományos családi formákról (a mostohacsalád, patchwork család – több házasság, különféle gyerekek rokonsága stb.). Pedig a közhiatedlemmel ellentétben számos gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésre fel lehet és fel is kellene készülni előre, és ebben elsősorban nem a gyakran igencsak egydimenziós, gyakorlatiasnak szánt tanácsok gyűjteménye segíthet, hanem más források mellett az önmagunkhoz, szüleinkhez, párunkhoz, a születendő gyerekekhez, a gyerekséghez, a neveléshez, a családi szerepekhez való viszonyunk tisztázásában, értelmezésében, rendszerezésében is mélyebb dimenziókat nyújtó irodalom.

Havas Júlia